

Változócsillagok

szeptember október

Észlelő	Névkód	Szept.	Okt.	Műszer
Bagó Balázs (Kalocsa)	Bgb	31/25	28/28	5 L
Csukás Máttyás (Nagyszalonta, R)	Ckm	141/133	121/90	6,3 L
Dankó Csaba (Debrecen)	Dac	-	35/8	7x50 B
Dömény Gábor (Kajdacs)	Döm	63/41	7/6	10 T
Döményné Ságodi Ibolya (Kajdacs)	Sgi	60/41	6/6	10 T
Fidrich Róbert (Bakonycsernye)	Fid	255/124	79/63	27 T
Fodor Antal (Sülysáp)	Fod	5/5	9/8	15 T
Földesi Ferenc (Veszprém)	Ffe	139/77	35/21	15 T
Halmi Gábor (Pécs)	Hag	30/19	16/16	10x50 B
Hámori Tamás (Debrecen)	Hmt+	-	12/4	10x50 B
Herceg Zsolt (Mosonmagyaróvár)	Her	15/8	3/3	5 L
Henshaw, Colin (Kang, Botswana)	Hen	113/20	-	12x40 B
Horváth Ferenc (Veszprém)	Hof	26/6	-	10x50 B
Illés Elek (Kővágószőlős)	Ile	28/17	-	8x30 B
Kocsis Antal (Balatonkenese)	Koc	206/38	-	5 L
Kovács István (Budapest)	Kvi	59/59	93/75	10 T
Kósa-Kiss Attila (Nagyszalonta, R)	Kka	186/94	339/104	15,6 T
Litter János (Mende)	Ltt+	5/5	-	15 T
Menali, Haldun I. (Isztambul, TR)	Men	31/17	-	7x50 B
Mizser Attila (Budapest)	Mzs	310/164	201/104	19 L
Papp Sándor (Kecskemét)	Pps	324/131	256/110	24,4 T
Rätz, Kerstin (Bad Salzungen, DDR)	Rek	8/5	14/5	8x30 B
Reinhard, Peter (Bécs, A)	Rep	-	1/1	7 L
Ripero, José (Rivas Vaciamadrid, E)	Rip	1234/55	264/95	33,4 T
Sári Gyula (Szőny)	Sri	21/13	15/10	foto6
Soós Zoltán (Székesfehérvár)	Soz	35/20	33/23	30x80 B
Szauer Ágoston (Pápa)	Szu	-	14/14	10x50 B
Tepliczky István (Tata)	Tey	-	1/1	15 T
Toone, John (Boothstown, GB)	Too	486/93	357/99	20 T
Wieszst Krisztián (Dág)	Wst	16/12	-	7x25 B
Zajác György (Debrecen)	Zag	4/4	7/7	7x50 B
Zalezszák Tamás (Pécs)	Zal	-	85/67	11 T

Összesen: 32 észlelő 7582 megfigyelést végzett. A következők küldtek "inner sanctum" észleléseket (13¹¹0-s és halványabb pozitív ill. 14¹¹0-s és halványabb negatív megfigyeléseket): Fidrich Róbert (51), Mizser Attila (17), Papp Sándor (7), José Ripero (480), John Toone (21).

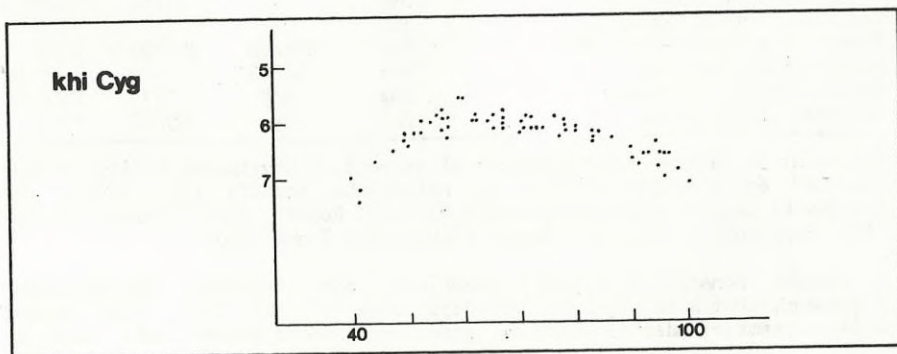
A korábbi hónapokhoz képest viszonylag sok észlelőt üdvözölhetünk listánkon, köztük két újat is (névkódjuk után "+" jel áll). José Ripero 1234 szeptemberi adattal szerepel, ezzel megdöntötte Németh Buhin Ákos öt

és fél évvel ezelőtti, 1982 februári "rekordját". ("Nbá" akkor 1043 észlelést küldött be 157 csillagról.) Ismét elsősorban kataklizmikus változókat észlelt (szinte minden nap), de a Hipparcos program miráiról is küldött adatokat.

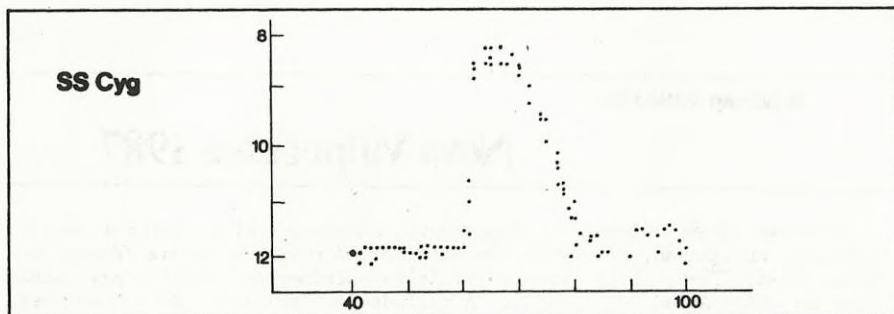
A PVH második észlelőhétvégeje október 23-25. között zajlott a Bakonyban, a már jól ismert Rák-tanyán. Sajnos, az időjárás megghiúsította elképzeléseinket, melyek között szerepelt az IP Peg törpe nóva várható maximumának és fedési minimumainak észlelése is. Ez volt az utóbbi évek legborultabb októbere! A borultság az észlelőhétvége látogatottságára is rányomta bélyegét, mindössze hat résztvevő volt jelen (további négy fő töltött hosszabb-rövidebb időt körünkben). Így aztán olyan, nagyon is földi tevékenységeket folytattunk, mint pl. az új (és a korábbiaknál jóval kényelmesebb) emeletes ágyak felállítása, összeszerelése, gombászás, stb. A kötetlen beszélgetések során természetesen szóba kerültek gyakorlati változós kérdések és napjaink amatőr csillagászatának eseményei is. Reméljük, januárra tervezett következő észlelőhétvégénk sikerebb lesz. Most pedig következzenek az időszak érdekesebb változócsillagai!

Az időszak érdekesebb eseményei

005840	RX And	UGZ	JD 062-kor és 072 körül $11^m,4$ -s maximumban.
013937	AR And	UGSS	JD 062-kor $11^m,7$ körüli maximumban.
032343	GK Per	NA	Minimumban, $13^m,0$ -s.
062938	UU Aur	SRB	5,4-5,6 magnitúdónál fluktuál.
072046	Y Lyn	SRC	Halvány, 7,4-7,9 magnitúdó közötti észlelések.
094211	R Leo	M	Nyári maximumát a Nappal való együttállás miatt nem figyelhettük meg. Októberben 7,6-8,2 magnitúdó között halványodott.
103869	R UMa	M	Október első napjaiban $7^m,0$ -s maximumban volt.
154428a	R CrB	RCB	Maximumban, $6^m,0$ körüli.
164025	AH Her	UGZ	JD 053-kor és 080-kor volt $11,4$ ill. $11,8$ magnitúdós maximumban.
182621	AC Her	RVA	JD 072 körül $8^m,0$ -s mellékminimuma volt.
183915	Nova Her '87	N	Lassan tovább halványodott, október elején $13^m,2$ magnitúdós.
184137	AY Lyr	UGSU	JD 060 körül $12^m,5$ -s átlagos maximuma volt.
190108	R Aql	M	A két hónap során 9,0-7,0 magnitúdó között fényesedett.

192150	CH Cyg	ZAND	Október elejére $7^m,3$ -ig fényesedett, hó végére azonban $7^m,9$ -ra halványodott.
192029	BF Cyg	ZAND	Szokatlanul fényes, $10,5$ - $11,0$ magnitúdó közötti adatok.
194635	CI Cyg	ZAND	$10^m,9$ - $11^m,2$ -s észlelések, fedési minimuma után.
194632	khi Cyg	M	Tavalyi igen fényes maximumát most egy halvány követte JD 062-kor $6^m,0$ -nál.
195035	V1819 Cyg	N	13^m körüli megfigyelések, még mindig viszonylag fényes.
195816	RZ Sge	UGSU	Rip egy halvány, $13^m,9$ -s maximumot észlelt JD 056-kor.
201621	PU Vul	NB	Kissé halványodott, $8^m,8$ - $8^m,6$ közötti adatok.
210868	T Cep	M	Lassan halványodik az október végi $10^m,0$ -ig; minimumközelben.
213843a	SS Cyg	UGSS	JD 063-kor $8^m,3$ -s hosszú maximumban.

220912	RU Peg	UGSS	Szeptember első napjaiban $10^m,5$ -s maximumban volt.
230746	OS And	N	Kevéssel $13^m,0$ alatti.
233815	R Aqr	M	Szeptember elején $6^m,7$ körüli maximumban volt.
235350	R Cas	M	Szeptember végén fényes, $6^m,3$ -s maximumban.

MIZSER ATTILA

Változós hírek, érdekességek

A GCVS HARMADIK KÖTETE

Szeptember végén érkezett meg a Változócsillagok Általános Katalógusa (General Catalogue of Variable Stars=GCVS) harmadik kötete. Ezzel lehetővé vált a PVH Katalógus revíziója is. Katalógusunk a szerkesztés alatt álló amatőr kézikönyv függelékében jelenik meg. Számos olyan csillag adatai is bekerültek listánkba, melyekről az utóbbi években jelent meg térkép. A korábbi hiányosságokat is igyekeztünk kijavítani. A legfontosabb újdonság az, hogy a mira- és RV Tauri változóknál a fényváltozás alapvető elemét, a kezdőepochát is megadjuk, így lehetőség nyílik arra, hogy bárki készíthessen "házilag" maximum- ill. minimum-előrejelzéseket.

A GCVS harmadik kötetében találhatjuk meg a változócsillagok statisztikai megoszlását. A 32 ezer elnevezett változó 59%-át teszik ki a pulzáló változók. A pulzáló változócsillagok legnépesebb osztálya a mirák, 5829 "bejegyzett" képviselővel. Utánuk az RRAB változók következnek 3942 "taggal". A fedési változók 26%-ot jelentenek, Algol típusúból ismerünk a legtöbbet, számszerint 3053-at. Az eruptív változók között az UV Ceti típusúak vezetnek (747). Érdekes, hogy az RCB változók még mindig csak 37-en "vannak". Napjaink legnépszerűbb változói, a kataklizmikus csillagok alig 2%-át jelentik az ismert változóknak (a katalógus szerint 332 törpe nóvát ismerünk). Az "új" változócsillag típusok, a forgási változók és a röntgenforrás-változók együtt sem jelentenek 1%-ot.

Mindez így csak játék a számokkal, hiszen folyamatosan sorolnak be változókat más osztályokba, ahogyan bővülnek róluk szerzett ismereteink. (Az új GCVS korszerűbb besorolási rendszere azt is megengedi, hogy egy csillag egyszerre 2-3 osztályban is szerepeljen.)

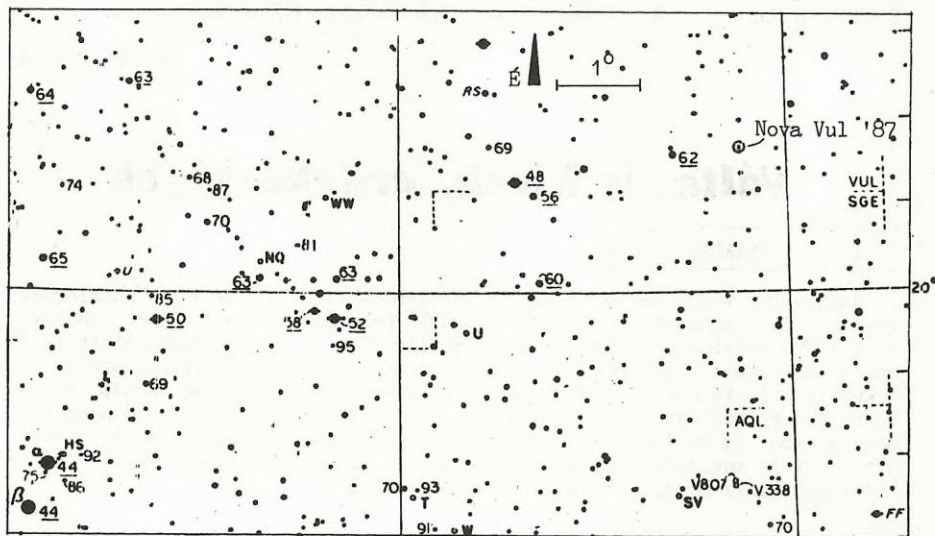
MZS

A hónap változója

Nova Vulpeculae 1987

November 15-én - egymástól függetlenül - fedezte fel P. Collins és K. Beckmann, vizuálisan, 7^m körüli fényességnél. A nóva még mindig fényes, november 23-án $7,3^s$, 25-én $7,5^s$ volt. Felkereséséhez mellékelünk egy másolatot az AAVSO Atlas 73. lapjáról. A felfedezés részleteit és a nóva észlelőtérképét következő számunkban közöljük.

Klt - Mzs

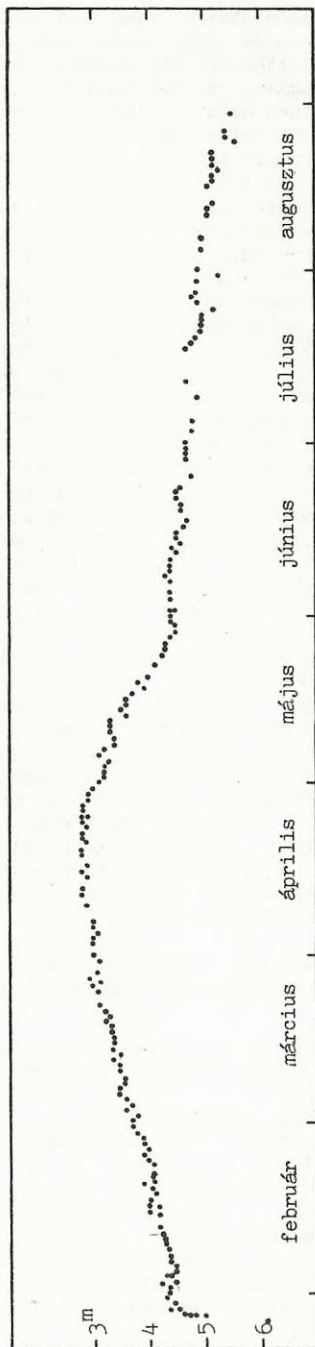
SN 1987 — halványodóban

Miután a szupernóva februári kitörése óta több mint kétszáz nap telt el, a csillagászok kezdenek képet alkotni hosszú távú viselkedéséről. Bár korai fényváltozásai különlegesen voltak, úgy tűnik, az új csillag lassú halványodása állandósult. Június 25-e óta látható fényben napi 0,01-s ütemben halványodik. Ennél a tempónál az évszázad csillagászati eseménye karácsony táján fog eltűnni a szabad szemes észlelő számára, bár azt követően még sok hónapig elérhető lesz kis távcsövekkel.

A halványodás jelenlegi menete hasonló más, ismert II típusú szupernóvakéhoz, mértékét az explózió korai szakaszában keletkezett rádióaktív magok bomlása befolyásolja. A még átlátszatlan ködburok központjában lévő visszamaradt csillag szintén adhat le energiát a rendszerbe, de mindeddig létezésére nincs észlelési bizonyítékunk. Természetesen szerencse dolga, hogy észlelhessük az esetleges pulzár periodikus jeleit. Egy pulzár világitótorony-szerűen szórja szét sugárzását, melynek létéről csak akkor szerzünk tudomást, ha éppen "sugárkúpjába" esünk.

A japán Ginga hold érzékelt az első röntgenjeleket az SN 1987A-ról augusztus 15-én. Ekkor jelentősen megnőtt a szupernóva környezetéből érkező röntgenjel erőssége. A sugárzási többletet szeptember elején is észlelték. Gammajeleket még mindig nem észleltek, és a brazil rádiócsillagászok június végi pozitív észlelését sem erősítették meg mások (ld. Meteor 87/10., 1. o.).

A szupernóva színképe tovább változik. Széles emissziós vonalak először június elején jelentkeztek, ultraibolya tartományban. Azóta ezek a jellegzetességek to-

Az SN 1987A maximumának lefutása. Napi átlagok az IAU Circular és Colin Henshaw észlelései alapján.

vább erősödtek. A vonalakat produkáló atomok nagy számú elektront veszítettek el (így gerjesztettségük magas), a nitrogén jelenléte különösen erős. Az Angol-Ausztrál Observatórium nagy diszperziójú spektrumain az Fe X (kilencszeresen ionizált vas) éles abszorpciós képét találták. Ennek a tiltott vonalnak ez az első észlelése abszorpcióban, bár Napunk koronájában jól ismert jelenség (ez a 6375 angströmös "vörös vonal"). A vonal jelenléte arra utal, hogy az SN 1987A egy alacsony sűrűségű "korona gáz" régió mögött van, melynek hőmérséklete 1 millió Kelvin fölötti. Ezt a forró régiót korábbi szupernóvák hozhatták létre; a Nagy Magellán Felhőben a szupernóva környezetében az utóbbi időszakban intenzív csillagkeletkezés zajlik, amit a szétszóródott fiatal, nagy tömegű csillagok és "kőbölcsők" is mutatnak. Az ionizált gáz együttes tömege nagyobb lehet 10 millió naptömegnél, ami összemérhető a közeli 30 Doradus óriás köd semleges hidrogénjével.

"Supernova 1987a - a csillagászat robbanó talánya" címmel már is könyvet jelentetett meg az USA-beli Fairborn Kiadó. A "szerzői munkaközösség" ismerteti a nagy tömegű csillagok fejlődését, a történelmi szupernóvákat és az SN 1987A felfedezésének történetét, továbbá áttekintést ad az új kutatási eredményekről.

(A Sky and Telescope novemberi száma alapján: Mizser Attila)

MIRA SZÉLSŐÉRTÉKEK 1987. I. FÉLÉV

Alábbi táblázatunkban a PVH tagjai által 1987 első felében észlelt mira maximumokat és minimumokat foglaljuk össze. A csillag neve után a maximum időpontja és fényessége következik (M=max., m=min.). A kettőspont bizonytalan értékre utal. Táblázatunk a Meteor 1987/10-es számában közölt adatok folytatása.

R And	JD 2446891	8 ^m ,6	M
Y And	836	9,7	M
R Aql	847	6,6	M
R Boo	879	12,9	m
S Boo	855	8,3	M
RR Boo	961	9,3	M
X Cam	827	7,8	M
	908	12,9	m
R CVn	859	7,5	M
S CMi	894	7,4	M
V Cas	899	7,5	M
Mira Cet	840	2,7	M
I Cep	947	5,3	M
W CrB	914	14,0	m
khi Cyg	896	14,0	m
U Cyg	853	7,3	M
RT Cyg	875	7,7	M
R Dra	880	13,1	m
I Her	785	8,5	M
	875	13,4	m
	970	8,3	M
W Her	867	14,1	m
RV Her	904	14,0	m
RU Her	827	7,0	M
R Hya	866	8,2	m
S Hya	865	7,8	M
R Leo	859	10,5	M
S LMi	828	14,0	m
	910	8,6	M
W Lyr	876:	7,5	M
X Oph	893	8,5	m
Y Per	832	11,0	m
R Ser	801	13,1	m
	940	6,5	M
R Tri	823	6,4	M
U UMi	905	12,1	m
X UMi	844	12,8:	M
S UMi	794	12,9	m
	930	8,8	M
T UMa	792	12,7	m
	900	7,8	M
S UMa	799	12,1	m
	890	8,0	M
R Vir	896	7,3	M

SOÓS ZOLTÁN

Mira változók 1984-85

I.

Hosszú idő után ismét mira-fénygörbékkel jelenkezünk. 1984-85-ben az előző évekhez képest öröndetesen megnövekedett a mira-észlelések száma; 1984-ben 7206, 1985-ben 6237 észlelés született. Ez 1960-nal ill. 991-el több, mint 1983-ban.

Figyelemre méltó, hogy egyre több csillagról kapunk teljes fénygörbét, annak ellenére, hogy némelyikük minimumban 14^m alá halványodik. Nem árt azonban megjegyezni, hogy a halvány észlelések nagyon kevés - jobbára külföldi - észlelőtől származnak.

Visszaesést jelent az, hogy néhány viszonylag fényes, korábban jól észlelt változóról (pl. S Del, S Cep) elenyészően csekély az észlelési anyag. Ezekről a csillagokról nem volt lehetséges fénygörbét készíteni.

54 mira változóról készült fénygörbe:

R And	146	W CrB	64	R LMi	59
W And	89	R Cyg	261	R Lep	103
TU And	68	U Cyg	201	W Lyr	124
R Aql	302	V Cyg	61	RX Lyr	107
R Ari	74	Z Cyg	102	X Oph	249
R Aur	63	RT Cyg	201	U Ori	228
R Boo	275	WX Cyg	34	W Peg	105
S Boo	84	Khi Cyg	630	Z Peg	47
X Cam	133	R Dra	227	U Per	87
R CVn	111	S Her	125	R Ser	321
R Cas	235	T Her	101	R Tri	208
T Cas	121	U Her	171	R UMa	375
W Cas	114	W Her	78	S UMa	301
VZ Cas	140	RS Her	96	T UMa	274
T Cep	339	RU Her	59	S UMi	117
Mira Cet	163	SY Her	49	R Vir	161
S CrB	171	R Hya	148	S Vir	88
V CrB	246	R Leo	402	SS Vir	128

Az első oszlopban a változó neve, a másodikban az 1984-85-ös észlelések együttes száma szerepel. A görbék 5 napos átlagolással készültek, a kis pontok 1, a nagyok ennél több észlelést jelentenek.

KOVÁCS ISTVÁN

